

(46) **GÓR A.**
Fenntarthatóság és/vagy versenyképesség
Sustainability and/or competitiveness

gor.arnold@2005.georgikon.hu
Pannon Egyetem, Georgikon Kar, PhD hallgató

Bevezetés

Az elmúlt évtizedek során jelentős változások álltak be az emberek fogyasztói szokásaiban és az életmódjukban. A klímaváltozás hatásai a társadalom egy részét tudatosabb fogyasztásra sarkallta, amit a termelésnek is követnie kell. A 20. században a szakértők figyelmeztetése ellenére sem tettek a vállalatok lépéseket a fenntartható gazdálkodás felé. Korlátlan mértékben használhatták fel az externáliákat, bocsáthattak ki szennyező anyagokat, retorziókkal nem kellett szembesülniük. A versenyképességnek része kell, hogy legyen a termelés fenntarthatóságára való törekvés, mivel a vásárlói magatartás egyre környezettudatosabb, szigorodnak a szabályok ez a vállalkozói magatartás a jövőt illetően nem tartható fenn. A cikk a versenyképesség és fenntarthatóság hatását elemzi, arra keresi a választ, hogy hosszú távon e két fontos követelmény egyidejű érvényesítésének milyen lehetőségei vannak? A kérdés megválaszolásához a szakirodalom részletes áttekintésén keresztül juthatunk el.

A kérdésre adandó válasz az alábbi tartalmi tagozódást követi. Először az ember és a természeti erőforrások kapcsolatát mérem fel, hogy bemutassam a természeti tényezőkhöz, az erőforrások termelési folyamatban való részvételeihez, a klímaváltozáshoz kapcsolódó teóriákat. Ezt követi a fenntarthatóság és a fenntartható fejlődés értelmezése, ami a természeti erőforrásokkal való gazdálkodás elvi kérdését válaszolja meg. A következő fejezet a fenntartható fejlődés gazdasági oldalát és struktúráját mutatja be. Bizonyítom, hogy a fenntartható fejlődés a vállalatok hosszú távú gazdálkodásának egyik lehetséges útját jelenti. Ezután a versenyképesség sokszínű meghatározásait értelmezem egy komplex rendszerszemléletű megközelítés alapján. Végül kapcsolódási pontokat keresek a fenntarthatóság és a versenyképesség között és bizonyítom, hogy a két, egymásnak ellentétesnek tűnő elv csak együtt működhet, hogy a versenyképes vállalatnak fenntartható gazdálkodást kell folytatnia a hosszú távú, zavartalan működés biztosításához.

A természeti környezet változása és a fenntartható fejlődés

A természeti erőforrásokkal való gazdálkodás kérdése már a földművelés kezdete óta foglalkoztatja az emberiséget. A természeti környezet, nemcsak az életünk keretét adja, hanem átalakítással nyersanyagokat is kínál létezésünknek. A közhely, mely szerint a természetet az unokáinktól kaptuk kölcsön kiegészül azzal az önös érdeklődéssel, hogy a saját életét mindenki a lehető legnagyobb kényelemben akarja leélni; és gyermekeinek a legnagyobb mértékű vagyont, hagyatékot akarja továbbadni. Mark Sagoff az alábbiakban fogalmazza meg ezt a kettősséget:

„Egyrészt, úgy tekintünk a természetre, mint szentségre, amely önmagában is hordoz értéket; egy történelemre, egy autonómiával bíró diverzitásra, amely tekintélyt parancsol, és kívánja elismerésünket. Másrészt, úgy tekintünk a természeti világra, mint a gazdaságilag helyettesíthető erőforrások raktárára, amit az emberiség javára kell alakítani. Ebből a két természet megítélésből következik a megváltás két fogalma is. Az első a személyes megváltás, ha valaki megtanulja, hogyan tanulmányozza a Természet jelentéseit és üzeneteit, ami által az ember lelke bizonyosabbá és tisztességesse válhat. A második a kollektív. Ha az emberiség fejleszti a természeti erőforrások hatékonyságát hosszú távon, akkor maximalizálhatja a vagyont és a jólétet. A tudomány és a technológia előre haladtával, az emberiség

megmenekülhet a szűkölködéstől, és ahol nem szenvednek hiányt semmiben, (a filozófus David Hume érvelése szerint) ott nincs igazságtalanság sem.” (Sagoff, 2008, p.1)

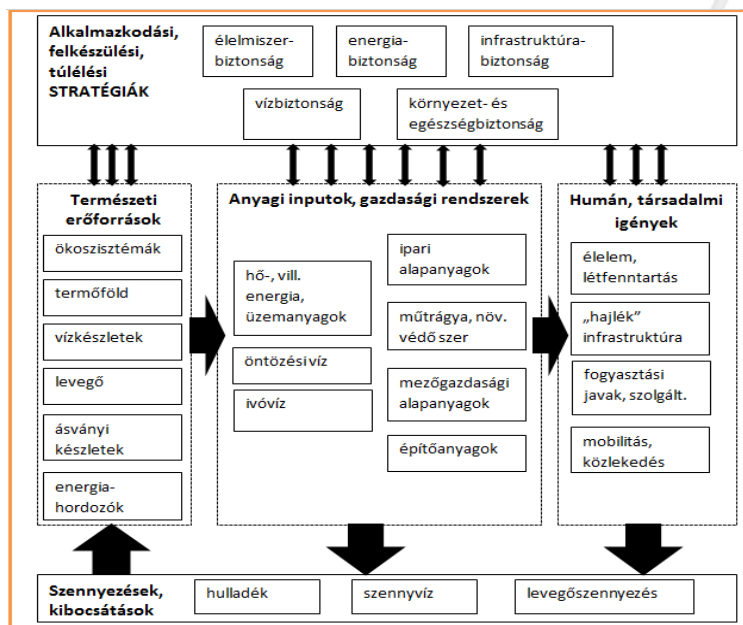
A természeti erőforrások és a klíma negatív irányú változására sok jelenség figyelmeztet minket. A természet funkcióit az 1. táblázatban közölteknek megfelelően lehet összefoglalni Málóvics és Ván nyomán, akik Ekins tézisének fejlesztették tovább:

1. táblázat: A természet funkciói

Forrás funkciók	Képesség az erőforrások biztosítására.
Elnyelő funkciók	Képesség a szennyezések semlegesítésére az ökoszisztémák megváltozása, sérülése nélkül.
Életet támogató funkciók	Képesség az ökoszisztémák egészségének és működésének fenntartására.
Egyéb emberi egészséggel és jóléttel kapcsolatos funkciók	Képesség az emberi egészség fenntartására és az emberi jólét egyéb módon történő generálására.

Forrás: Málóvics & Ván (2008)

A természeti erőforrások körforgásának bemutatására az 1. ábra szolgál, ami kifejezően szemlélteti a termelési folyamatokba ki- és beáramló anyagokat. Az eredeti ábra leegyszerűsítését az indokolja, hogy a termelési folyamatok lépéseit jelentő nyilak átláthatatlanná teszik a folyamatot, holott csak a természeti erőforrások változását kellene bemutatniuk. A belépő természeti erőforrások a termelési folyamatok hatására a gazdasági rendszerekben változásokon mennek keresztül, hogy kielégítsék a humán és társadalmi igényeket. A rendszer kimenete tartalmazza a termék és szolgáltatás outputok mellett a szennyezéseket, káros anyag kibocsátásokat is, amelyek a környezetet károsítják. A stratégiáknak való megfelelés minden lépést átfog. Az Európai Unió és a magyar szabályozás útján hatást lehet gyakorolni a termelés káros anyag kibocsátására is. A fenntartható fejlődésre törekvés során előnyben kell részesítenünk azon folyamatokat, amelyek a lehető legkevesebb szennyezéssel járnak a humán és társadalmi igények hosszú távú kielégítése mellett. Mint ahogy az látható az ábrán, bizonyos mértékű visszacsatolás tapasztalható a szennyezési oldal felől, ami az újrahasznosítással azonosítható. Ez sajnos csak korlátozottan érvényesül, és hatékonyságának javítása további fejlesztést igényel.

1. ábra: A természeti erőforrások az anyagáramlási rendszerekben. (Forrás: Pálvölgyi & Csete, 2012 alapján a szerző)

A magas szennyezési szintű, alapanyag-igényes termelési folyamatok hatására az utóbbi évtizedekben fokozódott a természeti terhelés és csökkent az alapanyagok mennyisége. Köszönhető ez a termelési folyamatok korszerűtlen technikai színvonalának, a gazdasági szervezetek tőkehiányának és stratégia nélküli szemléletének, de fontos tényező az oktatás hiánya és a társadalom nem megfelelő hozzáállása is. Ezeket csak egy hosszú távú, átfogó adminisztratív és hatékony oktatással alátámasztott stratégiával lehet változtatni. Az első lépések ennek irányába megtörténtek, mind az Európai Unió, mind Magyarország részéről, de további akciók szükségesek a tartós fenntarthatóság eléréséhez. A témakörhöz kapcsolódóan fontos tényezőként kell kezelni a klímaváltozást.

A kutatói társadalom véleménye megosztott ennek okaiban és következményeiben. A következmények közül mutatunk be néhányat Láng (2011) és Gergely- Magda (2011) alapján:

- A Föld ökoszisztémáinak 60%-a leromlott. (1960 és 2000 között a növényvédőszer- és műtrágyafelhasználás 7-szeresére nőtt, míg a termésátlagok mindössze 70%-kal növekedtek.)
- A légkör CO₂-koncentrációja a korábbi 280 ppm-hez képest már 386 ppm.
- 1 Mrd. ember nem jut egészséges ivóvízhez. (Az ENSZ felmérései szerint 2032-re a világ 60 százaléka vízhiánnyal küszködő térségben él majd.)
- 2000-re Európában a hegyi gleccserek mintegy 50 százalékkal visszahúzódtak. (Az ENSZ tanulmánya szerint egy további 3 fokos hőmérséklet emelkedés következtében elolvadna az Alpokat borító hótakaró közel 80 százaléka.)
- Rohamosan csökken a termőtalajkészlet. (Erózió, szikesedés révén évi 35.000 km²-el csökken a készlet.)
- Az olajkitermelés már nem tartható. (A szénhidrogének keletkezésének és fogyasztásának időigény aránya 1.000.000:1.)
- Évente eltűnik 13 millió hektár erdő (1 liter benzin CO₂-megkötésére 4 m² erdő/év-re van szükség.)
- Az emberiség létszáma 2050-re 9 milliárd főt tehet ki.

A következményeket a kutatók különböző módon értékelik, a három legfontosabb nézet:

- klímaoptimista
- klímapeszsimista
- klímaszkeptikus megközelítés.¹

E nézetek az alábbi kérdésekre adott válaszokban különböznek: létezik-e klímaváltozás, a folyamat megállítható-e egyáltalán, illetve hogyan lehet csökkenteni, vagy visszafordítani a hatását? A felvilágosodás kora óta az „Észak” országainak lakossága azt véleményezi, hogy a tudomány megoldja az esetleges problémákat, legyen az bármilyen komplex is. A Föld lakosságának túlnyomó része viszont a fejletlenebb „Dél” országokban él, ahol a *„fogyasztás színvonala rendkívül alacsony, a társadalom egyre jobban polarizálódik, a jövedelemelosztás egyenlőtlen”* (Surányi, 2005).

¹ Bővebben a klímaváltozás megítéléséről Láng (2011) p. 545

A szerző különbséget tesz a fenntarthatóság és fenntartható fejlődés koncepciója között. A fenntarthatóságnak több irányzata található; Mészáros és Hajduné hat irányzatot állapítottak meg, és különítették el. Ezek az alábbiak:

1. fenntartható fejlődés,
2. az ökohatékonyság javításának irányzata,
3. a nemnövekedési irányzat
4. a zöld gazdaság
5. az átmenetmenedzselés
6. és a koevolúciós irányzat. (Mészáros & Hajduné, 2012)

A *fenntartható fejlődés* a jelen szükségleteinek kielégítését feltételezi a jövő generációk jólétének fenyegetése nélkül. Ennek három dimenziója van: gazdasági, környezeti és társadalmi. Fontos még megemlíteni, hogy a szakirodalomban két definíciója található: az erős és a gyenge megközelítés. A kettő között komoly különbséget jelent, hogy míg a gyenge definíció esetében az „*ember által termelt (másodlagos erőforrás) és képviselt (humán) tőke hatásosan képes helyettesíteni a természeti tőkét és az ökológiai rendszerek által nyújtott szolgáltatásokat*” (Kiss & Pál, 2006), addig az erős definíció értelmezése kizárja ezt a fajta helyettesíthetőséget.

Erre az irányzatra válaszként alakult ki, főként a vállalati szféra szereplői részéről, az *ökohatékonyság javításának irányzata*. E szemléletet vallók szerint a fejlődés és a gazdasági növekedés lehetséges, csak a technológiai fejlődésnek kell kiküszöbölni a növekedés származékos környezeti terhelését. Ők tehát a fenntartható fejlődés gyenge definícióját követik. Ezzel ellentétes pólusba tartoznak a *nemnövekedési irányzat* képviselői, akik szerint a gazdasági növekedést le kell állítani a fejlett országokban és a fejlődőeknek pedig segíteni kell a konvergenciában. Mészáros és Hajduné a definíció magyarázata során a „*steady- state economy*” fogalmát állandósult állapotként értelmezi, és a gazdasági növekedés lehetőségét kizárják. Az igaz, hogy „*steady state*” állapotban a gazdaság viszonylag stabil méretű, melyben a populáció és fogyasztás mértéke a teherbíró képesség alatt marad. Viszont itt véleményem szerint a Robert Solow és Trevor Swan féle zárt gazdasági növekedési modellre kell gondolni, mely feltételez növekedést. A „*steady state*” egy olyan egyensúlyi állapotot jelöl, melyben folyamatos növekedés érhető el, és akkor jelentkezik, ha a befektetés értéke megegyezik az értékcsökkenés mértékével.

A következő irányzat a *zöld gazdaság*, mely az alacsony szén- dioxid kibocsátású gazdaság létrehozására törekszik. Ezt elérni a természeti tőkébe való befektetéssel gondolják, de fontosnak tartják átértékelni a haladás fogalmát és az indikátorok mérhetőségét, mivel a GDP nem lehet alkalmas az új szempontok figyelemmel kísérésére. Ennek érdekében merült fel a környezeti számvitel kialakításának szüksége, mely a pontosabb számbavételezés elvi lehetőségét biztosíthatja, és integrálhatja az új fenntarthatósági elveket a számvitel rendszerében. Az *átmenetmenedzselés* irányzata azt vizsgálja, hogy milyen út vezet a fenntarthatóság felé. Minden egyes nemzet, minden ágazata külön történetet jelent és nincs egyenes út a végcél eléréséhez. Ebből következik, hogy egy dinamikus modell megalkotására van szükség, ami a változásokat figyelemmel kíséri, és optimalizálja. A *koevolúciós irányzat* a természet és az emberiség közös fejlődését, egymásra hatását feltételezi, és tekinti a fenntarthatóság egyik lehetőségének. A rugalmas alkalmazkodás és a kockázatminimalizálás segítségével próbálja elérni a biológiai és kulturális diverzitás fenntartását. Ennek eszköze a K+F tevékenység.

Az előzőeket összefoglalva a fenntarthatóság egy elv, amihez az emberiségnek tartania kell magát hosszabb távon a fennmaradás érdekében. A fenntartható fejlődés és különböző irányzatai, pedig már az elv megvalósulását, életbe lépését jelentik; olyan módszerek összességét, melyekkel a fenntarthatóság megvalósul és a fejlődés tartós nyugalmi pályára állhat. Több irányzat is feltételezi, hogy a természetet az idő múltával az emberi technológia fejlődése kiválthatja. A természeti indikátorok és környezetünk romlása azt mutatják, hogy erre a komoly globális problémára szemléletváltással kell válaszolni és a technikai fejlődés csak elodázza, esetenként súlyosbítja a környezeti terhelést.

LIV. GEORGIKON NAPOK

54th Georgikon Scientific Conference

A fenntartható fejlődés, mint a jövő záloga

A természeti erőforrások megőrzésének vágya és az átalakításával nyerhető profit csábításának kettőssége nagyban meghatározza jelenkorunk gazdaságát. Mivel a környezetünk folyamatos rombolásnak van kitéve és a folyamat visszafordíthatatlannak tekinthető, ezért feltételezhető, hogy a profitmaximalizáló, vagyonfelhalmozó tevékenységet preferálja jobban a társadalom. Csete László ezt a filozófiai problémát és megoldását az alábbiakban összegzi, feltételezve az alulról jövő kezdeményezések sikerét a globális válság enyhítésére: „*A fenntartható fejlődés körüli húzavona, esetenként ködösítés, jó szándékú kijelentések elfedik az alapvető dilemmát, ami az egyéni rövid távú profitmaximalizáló érdek és a hosszabb távú társadalmi, közösségi – egymást kizáró – érdek között húzódik. (...) A fenntarthatóság lokális szintű megvalósításának célja a szociális jól-lét megteremtése a természeti erőforrások sérülése nélkül. Ebben a folyamatban a gazdaság eszköz, a természeti környezet pedig feltétel.*” (Csete, 2011, pp. 149-150) A fenntartható tevékenységek, illetve a mezőgazdasági rendszerek elvárt jellemzői a szerző megfogalmazásában az alábbiak szerint alakulnak. (Csete, 2011, p. 159)

Természeti erőforrásokat újratermelő

Víztakarékos

Energiatakarékos

Vegyszertakarékos

Ráfordítás-takarékos

Minőségi termékkibocsátó

Környezettel harmonizáló

Szakértelem-igényes

Tudásigényes

Ezen elveket kell általánosságban vallaniuk a gazdasági szereplőknek ahhoz, hogy fenntartható termelést folytassanak. Ennek kell lennie a mezőgazdaság követendő elvrendszerének is a 21. században, mert ez megfelel a társadalmi normáknak és a szigorodó szabályoknak. Raskó szerint viszont „*olyan élelmiszertermelésre van szükség a jövőben, mely a jelenleginél jóval kevesebb természeti erőforrást: termőföldet, energiát, vizet használ fel egységnyi termelésre vetítve, miközben számottevően több humán erőforrást (tudásalapú agrártermelés) hasznosít, s mindezt minden eddiginél alacsonyabb környezetterhelés mellett teszi.*” (Raskó, 2012, p. 5)

Míg a törekvéssel és az elvvel egyet lehet érteni, hogy több munkaerőt kellene alkalmaznia a mezőgazdaságnak, az vitatható, hogy a közeljövőben ebbe az irányba komoly előremozdulás lenne. A gépesítés intenzifikálódása és a birtok koncentráció mellett az élő munkaerő csökkenését lehet tapasztalni. A megfelelő, környezetkímélő technológiák használatával minimálisra lehet csökkenteni a talaj vízvesztését, a taposási kárt, a kijuttatott vegyszer és műtrágya mennyiségét és a biodiverzitásra gyakorolt negatív hatást. A precíziós technológiák például az inputok optimális elosztásával ezen feltételeknek eleget tesznek, és a hozamok tekintetében sem tapasztalható visszaesés. A magasan kvalifikált mezőgazdasági szakemberekre minden bizonnyal szükség lesz, bár a végzeteknek csak egy kis részét lesz képes a termelés alkalmazni. A zöld bank szakember gárdájában, vagy a feltörekvő zöld gazdasági ágazatokon belül, ez a munkaerő elhelyezkedhet.

Ezzel összefüggésben fontos figyelembe venni azt a fenntartható fejlődést érintő tendenciát, miszerint az átállás a zöld gazdaságra az Európai Unió területén belül akár 8 millió új munkahelyet teremthet a

LIV.

GEORGIKON NAPOK

54th Georgikon Scientific Conference

következő évtized közepéig. A csökkentett szén-dioxid kibocsátású technológiák alkalmazását jelentő átállás az öreg kontinens területén Andor László, az Európai Bizottság foglalkozáspolitikáért, szociális ügyekért és társadalmi befogadásáért felelős magyar tagja, és Yves Leterme, az OECD főtitkárhelyettese, szerint hasonló változásokat fog jelenteni a munkaerő szükségletben és a munkaerőpiacon, mint tette korábban a kommunikációs forradalom. A mezőgazdaságban és a megújuló energiákkal foglalkozó ágazat fejlesztésével tovább csökkenne az unió nyersanyagigénye is, feltételezve egy 17%-os inputhatékonyság- növekedést. (Mezőhír, 2012, p. 128) Magda úgy ítéli meg, hogy 2025-re a GDP-nek mintegy 20%-át két ágazat adja majd: az öko-energetika és az ökoipar. Ezen fejlődő ágazatoknak a mezőgazdaságban végzettséget szerző szakemberekre lesz szüksége és vélhetően ezek az ágazatok jelentik az átmenetet a fenntartható zöld gazdaságra való átlépésig. (Magda, 2010, p. 129) A kormány lépése a mezőgazdaságban végzettségek szerzők arányának növelésére ez alapján megalapozottnak tűnik.

Bizonyossággal állítható tehát, hogy a természeti erőforrásokkal való hatékonyabb gazdálkodás a fogyó készletek, a növekvő alapanyagárak (, amik vélhetően a további csökkenés miatt még tovább fognak nőni) és a társadalmi elvárás (ami a vásárlói árakban fog megmutatkozni) miatt elősegítik majd a fenntartható fejlődési pályára való átállást. Ez nem csak morális kérdés, hanem erősen gazdasági, még akkor is, ha a természeti erőforrásokkal való gazdálkodást még nem övezi akkora ellenőrzés, amekkora megilleti. Az öko-számvitel és öko-kontrolling feltörekvő rendszerek, de mindenképpen nélkülözhetetlenek lesznek a közeljövőben. Az externáliákkal való hatékony gazdálkodás emiatt versenyképességi faktor lesz.

A versenyképesség szakmai háttere és kapcsolata a fenntartható fejlődéssel

A versenyképesség megítélésében eltérő nézetekkel lehet találkozni a témát érintő cikkekben. Lengyel (2012) szerint: „*A versenyképesség nehezen definiálható gyűjtőfogalom, a versengésre való hajlamot, készséget fejezi ki, versenyben való pozíciószerezés és tartós helytállás képességét, amit elsősorban a (valamilyen módon mért) sikeresség és az arra való képesség mutat. A versenyképesség egyaránt jelzi a tartós gazdasági növekedésre, valamint a fenntartható fejlődésre való képességet is, ezen széles elméleti háttér miatt a versenyképesség fogalmára, értelmezésére igen sokféle felfogás alakult ki. Mivel eltérő módon fogalmazhatók meg a vállalatok és a területi egységek (országok, régiók) közötti verseny feltételei, ezért a vállalati versenyképesség fogalma eltér a területi egységek versenyképességének fogalmától és jellemzőitől.*” (Lengyel, 2012, p. 163)

A szerző különbséget tesz a vállalati és a területi egységek versenyképesség között, majd a továbbiakban utal Samuelson és Nordhaus megállapítására, miszerint: „*Különbséget kell tennünk a termékek versenyképessége és előállításuk termelékenységé között. A versenyképesség arra utal, hogy mennyire állják a versenyt az ország termékei a piacon; ez elsősorban a belföldi és a külföldi termékek relatív áráról függ. A termékek versenyképessége egészen más dolog, mint az inputok termelékenysége, ezt a ráfordítás egységére jutó kibocsátással mérjük. A termelékenységnek alapvető szerepe van az ország életszínvonalának emelésében; nem járunk messze az igazságtól, ha kijelentjük, az ország reáljövedelme termelékenységének növekedésével arányosan nő.*” (op.cit. p. 164)

Míndezekből Lengyel arra következtet, hogy különbséget kell tennünk a régiók, országok és a termékek, vállalatok versenyképessége között. Ő a regionális versenyképességet veszi cikkében górcső alá, és ezért azt elemzi a cikk további részében, de a fenti megállapítása vitatható. Csak ez a kettős megosztás nem elégséges, Török ennél mélyebben vizsgálja a versenyképesség koncepcióját és különbséget tesz a fogalom meghatározásában, az alábbi szempontok szerint:

1. *Mi a versenyképesség fogalmának eredeti, illetve a gyakorlatban meghonosodott értelme?*
2. *Milyen aspektusban, az emberi, illetve társadalmi élet mely területe, szférája vonatkozásában alkalmazzuk azt, vagyis ilyen versenyben való helytállásról van szó, mi a verseny jellege, és melyek a követelményei, szabályai?*
3. *Az elemzés és cselekvés milyen szintjére vonatkoztatott e fogalom?*
4. *Konkrétan „kire” vagy „mire” vonatkoztatott a fogalom?*

LIV.

GEORGIKON NAPOK

54th Georgikon Scientific Conference

5. Milyen „belső” és „külső” tényezők, körülmények, illetve feltételek határozzák meg vagy befolyásolják a versenyképességet?
6. Miben nyilvánul meg annak a megléte, javulása vagy romlása? (Török, 2005 p. 105)

A négyes pont elemzése során arra a megállapításra jut, hogy külön kell kezelni mind a négy, Lengyel által felsorolt koncepció versenyképességét, és annak elemzési módszereit. A **termékek** versenyképessége például függ az **(a)** ártól, **(b)** fizikai minőségétől, **(c)** piackutató, marketing- és reklámtevékenységtől, és **(d)** az utólagos szervizelési és alkatrész –ellátási lehetőségtől. Megemlíti továbbá a körülmények szemrevételekor a piaci tökéletlenséget (a szabad verseny hiányát), az internalizáltságot (a transznacionális társaságok országhatárokat keresztező hálózatának és az azon belüli szervezett forgalmat), valamint a verseny követelményeinek a változását (érti ez alatt a közegészségügyi és környezetvédelmi előírások bevezetését és szigorítását) (op.cit p. 113). Ezt hivatott bemutatni az 1. ábra is. Ha a társadalom úgy dönt, hogy olyan terméket vásárol, mely fenntartható normák szerint készült, akkor ez pozitív irányba terelheti a termelési folyamatot is. Erre hatást kell gyakorolnia a szabályozási tevékenységet folytatóknak is, de végső soron (egy nyitott gazdaságban) a vásárló dönt a termék versenyképességéről.

A **vállalatok** versenyképességét úgy határozza meg, hogy a fentiekben felsorolt tényezők alapján mennyire versenyképes termékeket képes folyamatosan előállítani, úgy hogy „*egyfelől aggregát profitrátája hosszabb időn át sem marad el az adott piacon versenyző más vállalatok profitrátájától (...) és másfelől piaci részesedése (...) sem csökken, hanem nő vagy legalábbis változatlan marad*”. A versenyképességnek tehát része a hosszabb távú növekedés, fejlesztés, méretének növelése, vagy megtartása. Ebben párhuzamot lehet felfedezni a fenntartható fejlődéssel. Azon vállalatok, melyek felismerik, hogy a hosszú távú gazdálkodás alapja az erőforrásokkal való hatékony gazdálkodás és ezek optimális felhasználása; azok már most próbálnak kiutat találni a növekvő inputárak és fokozódó környezeti terhelési bírságok csapdájából. A másik oldalról a versenyképes termékek kategóriája is vélhetően meg fog változni a korábban említett társadalmi normák miatt. Japánban a precíziós technológiával készült termékek magasabb áron kerülnek forgalomba, és ezt a hozzáadott értéket a fogyasztók értékelik. Tudják, hogy csökkentett szennyezés és anyagfelhasználás jellemzi a termelési folyamatot, amit a tudatos vásárlók megfizetnek. A szerző a továbbiakban az alábbi szempontok alapján értelmezi a vállalati versenyképességet és tárja fel a mérhetőség alapját:

1. az adott vállalat termékek eladójaként élvezett piaci részesedésének növelésére való képességet és annak dinamikáját,
2. magának a vállalati hatékonyságnak („teljes termelékenységnek”) és nettó profitrátának a javítására való képességet és annak dinamikáját,
3. a vállalatnak a piac „keresleti oldalán” is megmutatkozó pozíciója alakulását, vagyis a (...) fontos erőforrásokhoz, input elemekhez való hozzájutás képességét és dinamikáját, végül pedig
4. az azonos piacokon tevékenykedő más vállalatokkal szemben tanúsított stratégiájának a megvalósítására való képességét és annak dinamikáját. (op.cit p. 115)

Pupos definíciója szerint „*a piaci versenyzésre való képességet jelenti, ami a piaci pozíciószerezésben, és tartós helytállásban jelenik meg. Ennek helyzetét/ az elért helyzetet, alapvetően a piaci részesedés mértéke, a jövedelmezőség növelése, az üzleti sikeresség mér, ill. jelez. A versenyképességet nem lehet általánosságban értelmezni. Rögzíteni kell tehát a versenyképességhez kötődően az alábbi tényezőket.*

- A versenyképesség dimenzióját.
- A versenyképesség tényezőit.
- A versenyképesség mérőszámait.” (Pupos & Demeter, 2011 p. 31)

Ebben a három tényezőben meghatározva lehet a versenyképességről beszélni. A dimenzió esetén meg kell állapítanunk a vizsgált színteret, melyen a megfigyelést végezzük. A tényezőkkel kapcsolatban Pupos kiemeli, hogy komplex rendszerként kell tekintenünk rájuk, és kizárólag abba foglalva vizsgálhatjuk meg az egyes elemek hatását a versenyképességre. A mérőszámokat pedig a dimenzió ismeretében kell megállapítanunk, de azt is figyelembe kell venni, hogy mi a vizsgálat célja.

Érdekes analógiát teremt, ha a fenntarthatóságot is, mint komplex rendszert kezdjük el vizsgálni. Csete korábban említett művében szakszerűen foglalja rendszerbe a fenntartható fejlődést. Részekre bontja a folyamatot és az egyes ágakra (egy fa képében határozza meg a komplex rendszert) vonatkoztatja a fenntarthatóság elvét, amit mint egy stratégiát kell értelmezni. Ennek egyes elemei:

1. a fenntartható tevékenység, termelés, szolgáltatás és az ezt végző vállalatok preferálása,
2. az erre épülő fogyasztás a meglévő pazarló norma átalakításával, és
3. az ebből létrejövő fenntartható élhetőség, jólét és településforma kialakítása.

Eszközrendszere pedig:

1. a tudatformálásból, társadalmi támogatásból, nevelésből,
2. a helyi szabályokból, megállapodásokból, és
3. az elmarasztalásból, szankcionálásból áll.

A fenntartható tevékenységre és vállalkozásra épül minden, és azt feltételezi, hogy egy ilyen tevékenységben „*harmonikusan alakul*

- *a célokhoz fűződő érték- és érdekrendszer megvalósítása;*
- *a természeti erőforrások regenerálódása (helyreállítása, megújulása, természetes körforgása); és*
- *a terhelt (szennyezéssel, trágyával, kémiai anyagokkal, vízkievéttel stb.) környezet asszimilációs (természetes, megújuló, öntisztuló, helyreállító) képessége.”* (Csete, 2011, p. 152)

Segítséget jelent, hogy a folyamat teljes egészében mérhető és megértését „*könnyíti, ha az idő függvényébe helyezik a különféle érdekekből űzött tevékenységeket, melyben a folyamat a regenerálódás és a pillanatnyi állapot pedig az erőforrások terhelése.*” (ibid.) A növekedés határát meghatározza a regenerálódási és az asszimilációs képesség, e fölé nem lehet menni. A rendszerbe foglalás során olyan szinergikus előny is kifejeződésre jut, mely abból fakad, hogy „*a gazdálkodás valamennyi tényezője összehangoltan és kölcsönhatásban működik, és így együttesen nagyobb hatást fejtenek ki, mintha ezek elkülönülten érvényesülnének a gazdálkodásban. A rendszer tehát komplex és a tudományos haladással, az innovációval dinamikusan fejlődő.*”

A fenntartható termelést folytató vállalatnál fontos továbbá figyelembe venni, hogy csak akkor lesz képes folyamatos, hosszú távú működésre, ha a likviditási, fejlesztési és a profitorientáltsági szempontoknak is eleget tesz. Itt visszautalnék Török vállalatra vonatkoztatott definíciójára, hiszen a végső konklúzió a két szemléletben azonos. Csete a fenntarthatóságot vette alapul, Török pedig a versenyképességet, mégis hasonló eredményre jutottak. A kettő közös nevezője a fenntartható tevékenységből származó versenyképes termék, mely a piacon megmérettetik az ára, minősége, a piackutató, marketing- és reklámtevékenység, és az utólagos szervizelési és alkatrész –ellátási lehetőségek alapján. Ha a vásárló a fenntarthatóság elvét követi, tudatosan keresi és áldoz a speciális termékekre, mint például Japánban, akkor kialakulhat egy termékcsoport, egy erre alapuló fogyasztás és végső soron egy ágazat, vállalati szektor is. Ebbe szólhatnak bele a legiszlációs szervek, a különféle előírásokkal és szabályozással, amire lehet példát találni a KAP következő reformjában is. Ez terelheti a folyamatot a megfelelő irányba és gyorsíthatja zavartalan lefolyását.

A fenntarthatóság és a természeti erőforrások komplex megítélése tehát életünk szerves része kell, hogy legyen. A versenyképesség abban nyilvánul meg, hogy a termelési folyamatok közül olyanokat válasszunk ki, amelyek a legmagasabb hozzáadott értéket és fedezeti hozzájárulást nyújtják a hosszú távú fenntarthatóság sérülése nélkül. Éppen ezért mind a versenyképesség, mind a fenntartható fejlődés

LIV. GEORGIKON NAPOK

54th Georgikon Scientific Conference

komplex módszerekkel és közös nevezőre hozással ítélni csak meg és elemezhető. Ismételten visszautalnék Surányi (2005) cikkére, aki jól kapcsolja össze a fenntartható fejlődés és versenyképesség dichotómiáját és az ezzel kapcsolatos látszólagosan ellentétes érdekeket: „*A fenntartható fejlődés (...) lényegileg olyan fejlődési-növekedési módozatra utal, amely nemcsak igénybe veszi, de maga is valamilyen módon, legalább részben pótolja az elhasznált természeti erőforrásokat. A termelőkre azonban a piaci verseny költség- és árleszorító nyomása hat, ami az alkalmazott gazdálkodási módszerek következtében a természeti erőforrásoknak tényleges költségeiknél jóval olcsóbb kihasználásához vezet.*” Emiatt fontos egy fizetőképes vásárlói réteg, aki preferálja a fenntartható termékeket a pazarló termelési folyamatok eredményéből született termékekkel szemben. A jelenleg használt számviteli norma, mely szerint az externáliákat jelentősen csökkentett értéken veszik figyelembe a gazdasági szervezetek, meg kell, hogy változzon, részben a fogyó és dráguló készletek, részben a társadalmi elvárásoknak köszönhetően.

Összefoglalás

A cikkben a fenntarthatóság és a versenyképesség kapcsolatát vizsgáltam. Több évtizeden keresztül a kettő fogalom egymástól eltérő módon érvényesült. A versenyképességnek mindent alárendeltek, beleértve a fenntarthatóságot is. A 21. századba lépve a klímaváltozás következményeinek köszönhetően jelentős változás állt be a társadalmi és gazdasági ideológiákban. Különböző irányzatok alakultak ki a fenntarthatóság elérésére, ezek különböző szemléletet tükröznek a fejlődés mértékét és lehetőségét tekintve. Gondot jelent viszont még napjainkban is, hogy a versenyképesség és a fenntarthatóság koncepciója külön áll egymástól. Abból következően, hogy a természeti erőforrásokkal való pazarló gazdálkodás és a szennyezés fokától független termelési technológia terjedt el a vállalatoknál, és ez előnyt jelent számukra, nehéz lesz egy fenntartható pályára terelni a gazdaságot. Pálvölgyi és Csete szerint a „*szigorú fenntarthatóság körülményei között csak olyan tevékenységek tekinthetők versenyképesnek, amelyek „kiadási” oldalán megjelennek a létalapokban fellépő károk. A fenntarthatóság szempontjait (...) az eddiginél erősebben szükséges érvényesíteni, számolva azonban azszal, hogy ez csak fokozatosan lehetséges.*” (Pálvölgyi & Csete, 2011, p. 469)

Nem csak ez az egyetlen teendő a fenntartható fejlődésre való átállás eléréséhez. Fontos, hogy a fogyasztói társadalom keresletet gerjesszen a fenntartható tevékenységből származó termékek iránt, generálva ezzel egy versenyhelyzetet a különböző gazdasági szereplők között. Ha olyan termékek kerülnének túlsúlyba, melyek nem terhelik a környezetet, jelentősen csökkenne a kockázat is. A piac leköveti a fogyasztói trendek változását, mint ahogy tette ezt már korábban is. El kell érni azt, hogy a fenntarthatóság egy tényezője, követelménye legyen a versenyképességnek, nem pedig két különálló fogalom. A hosszú távú versenyképességbe már most belefoglalják a fenntarthatósági szempontokat, de ez még nem társul társadalmi szemléletváltással. A rendszerszemléletű felfogás alapján kell kialakítani az átalakulást egy új és fenntartható gazdasággá. Sok szerző véli azt, hogy a globálistól elforduló, lokális felfogás, ami alulról jövő kezdeményezéseket támogat, érhet el sikert a mai világban. Véleményük szerint az innovációval (például precíziós gazdálkodás) lehetőség nyílik a vállalatok számára a technológia alapú méretnövekedésre. Amíg a hatékonyság ezt engedi, növelni kell a vállalatok méretét, mert a versenyképesség alakulásában ez is meghatározó tényező.

A versenyképességnek további szempontja az öko-ipar változása és az ezzel kapcsolatos munkahely teremtési és innovációs folyamat. Az Európai Unió direktívái között szereplő, és hazánk által is támogatott anyagtakarékos és természetbarát zöld gazdaság kialakítása sok agrárvégzettségű fiatalnak biztosítana munkát, az ezzel járó kutatási és fejlesztési tevékenységekből részt vállaló nemzetek pedig bizonyosan hosszú távú versenyelőnyre tesznek szert. Ennek egy hosszú távú tudatformáló folyamat részeként kell létrejönnie, melyet már gyermekkorban kell elkezdni és végig kell kísérnie az egyén életét. Dacian Cioloş uniós biztos szavai a jövőre vonatkozóan is megszívlelendők és iránymutatóak: „*Hamis dilemma, hogy választanunk kell a versenyképesség és a fenntarthatóság között. Egészséges, minőségi élelmiszerek,*

LIV.

GEORGIKON NAPOK

54th Georgikon Scientific Conference

fenntartható fejlődés, tisztesség a kis- és nagygazdálkodókkal szemben – ez az, amit elvár a társadalom.” (Cioloş, 2010)

Irodalomjegyzék

- BATÓ, M., DORNER, A., SZENTES, T., & TÖRÖK, Á. (2005) A versenyképesség értelmezései, különféle aspektusai és szintjei, meghatározó tényezői és mérésének módozatai. In T. e. Szentes, *Fejlődés Versenyképesség Globalizáció* (első. kiad., old.: 105-186). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- CIOLOŞ, D. (2010. 11 19) Európai Parlament Hírek. Letöltés dátuma: 2012. augusztus 2., Forrás: <http://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/content/20101112STO94321/html>
- CSETE, L. (2010). Kihívás: a fenntarthatóság megvalósítása vidéken. *Gazdálkodás*, 54. évfolyam (2. szám) 148-159.
- EB, E. B. (2010) A KAP jövője 2020-ig: az élelmezési, a természetes erőforrásokat érintő és a területi kihívások kezelése. Brüsszel.
- GERGELY, S., MAGDA, S. (2011) Zöldenergia, klíma, társadalom. *Gazdálkodás*, 55. évfolyam (6. szám), 566-574.
- KISS, G., & PÁL, G. (2006) Környezetgazdaságtan. <http://jegyzet.sze.hu/index.php>, 155. Győr: Széchenyi István Egyetem.
- KSH. (2012) Magyarország mezőgazdasága 2010 *Általános mezőgazdasági összeírás*. Budapest.
- LÁNG, I. (2011) Klíma és társadalom: mindkettő változik. *Gazdálkodás*, 55. évf (6.szám), 544-547.
- LENGYEL, I. (2012) Regionális növekedés, fejlődés, területi tőke és versenyképesség. In Z. Bajmócy, I. Lengyel, & G. Málovics, *Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság* (pp. 151-174). Szeged: JATEPress.
- MAGDA, S. (2010, 2. szám) A fenntartható fejlődés és a gazdasági válság. *Gazdálkodás*, 54. évfolyam, 127-136.
- Málovics, G., Ván, H. (2008). Az ökológiai fenntarthatóság és a regionális versenyképesség összefüggései. *Tér és társadalom*, 22. évfolyam, 21-40.
- MÉSZÁROS, S., HAJDUNÉ, I. (2012) Fenntarthatósági irányzatok összehasonlítása. *Gazdálkodás*, (3. szám) 211-216.
- Mezőhír. (2012, 07) Csökkenő költségek, növekvő befektetés. *Mezőhír*, p. 128.
- PÁLVÖLGYI, T., CSETE, M. (2011) A fenntarthatóság felé való átmenet lehetőségei Magyarországon. *Gazdálkodás*, 55. évfolyam(5. szám), 467-478.
- PÁLVÖLGYI, T., CSETE, M. (2012. 1. szám) A magyarországi természeti erőforrások állapota és fenntartható hasznosításukat befolyásoló tényezők. *Gazdálkodás*, 26-43.
- PUPOS, T., DEMETER, G. (2011) *Turisztikai projektek menedzsmentje*. Budapest: Tankönyvtár.
- RASKÓ, G. (2012) A jövő mezőgazdasága, a mezőgazdaság jövője (2.). *Agrofórum*, (2012 február) 5-13.
- SAGOFF, M. (2008) *The Economy of the Earth- Philosophy, Law, and the Environment* (második. kiad.). New York: Cambridge University Press.
- SURÁNYI, S. (2005) A természeti erőforrások, a fenntartható fejlődés és a világgazdasági versenyképesség. In S. T. et al, *Fejlődés Versenyképesség Globalizáció* (első. kiad., old.: 187-230). Budapest: Akadémiai Kiadó Rt.
- TIETENBERG, T., LYNNE, L. (2012) *Environmental and Resource Economics* (kilencedik kiad.). New Jersey: Pearson Education Inc.